

J. de Rijk

RIJNSTREEK - ZUID

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING VAN EEN RUILVERKADELING
IN ZUID-HOLLAND

Interne Nota 136

Augustus 1969

L5
131 A

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

2168931

29/11/97

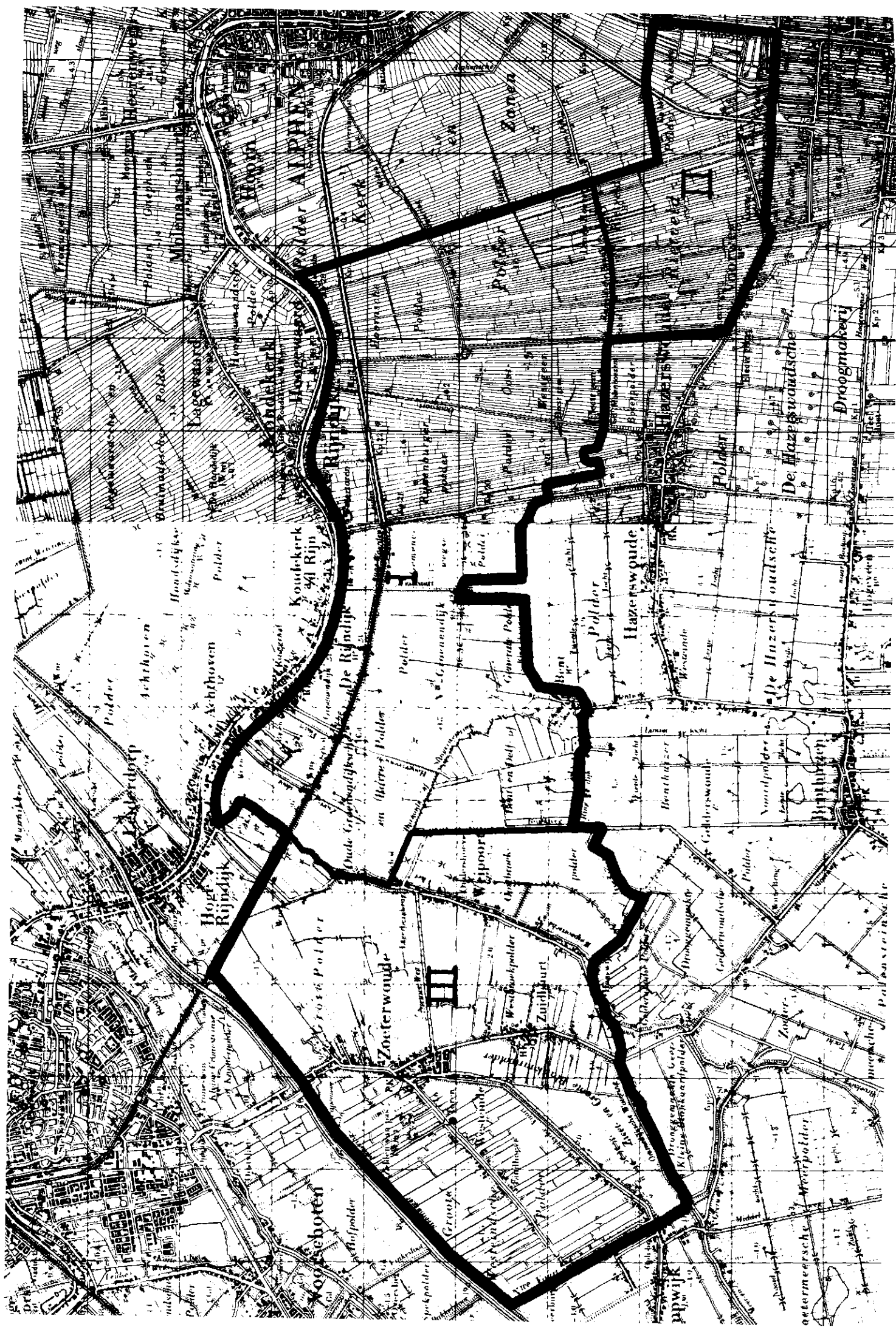
INHOUD

Blz.

HOOFDSTUK I	ALGEMEEN-SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	5
	1. Ligging van het blok	5
	2. Aard van het blok	5
	3. Woonkernen in en bij het blok	5
	4. Planologische aspecten	6
	5. Grondgebruik	6
HOOFDSTUK II	VEEHOUDERS EN VEEHOUDERIJ	8
	A. Agrarisch-structurele aspecten	8
	1. Situatie in 1968	8
	2. Mutaties in het aantal bedrijven	9
	3. Mutaties in de bedrijfsgroottestructuur	11
	4. Mogelijke ontwikkeling in de toekomst	11
	5. Rechtsvorm van grondgebruik	13
	6. Externe produktieomstandigheden	14
	7. Bedrijfsgebouwen	14
	B. Bedrijfsstructurele aspecten	15
	8. Melkveestapel en bedrijfsgrootte	15
	9. Veedichtheid en arbeidsbezetting	16
	10. Veredelingsproduktie	18
	11. Kaasmakerij	18
HOOFDSTUK III	BOOMKWEKERS EN BOOMKWEKERIJ	19
	A. De boomteelt in Boskoop en omgeving	19
	1. De betekenis van de boomkwekerij voor het blok	19
	2. De ontwikkeling van de boomteelt in Boskoop e.o.	19
	3. De toekomstige ontwikkeling in Boskoop e.o.	23
	B. De boomteelt in het blok	24
	4. Bij het blok betrokken boomkwekers	24
	5. De ontwikkeling van het aantal kwekers	25
	6. De ontwikkeling op de bedrijven	26

SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING

BIJLAGE

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

1. Ligging van het blok

Het ruilverkavelingsgebied Rijnstreek-Zuid beslaat op kleine delen na de gehele gemeente Zoeterwoude, ongeveer de helft van het gebied van de gemeente Hazerswoude en kleine delen van de gemeenten Leidschendam, Benthuisen en Boskoop. Van de gemeente Alphen aan den Rijn ligt geen gebied in het blok daar de Neseppolder door grenswijziging in 1964 tot de gemeente Boskoop is gaan behoren. Voor de exacte begrenzing wordt verwezen naar bijgaande kaart. 1)

2. Aard van het blok

Het blok is + 3 600 ha groot. Het dorp Zoeterwoude ligt binnen het blok en het dorp Hazerswoude er buiten. In dit veengebied tussen de Oude Rijn en de noordelijke droogmakerijen is het veen grotendeels vergraven. Voor het grootste deel is het blok een slecht ontsloten graslandgebied met een z.g. stroken- of slagenverkaveling (zeer langgerekte en smalle kavels). De vruchtbare bovenlaag in en rondom Boskoop is gespaard gebleven. Ook door opbaggeren is op sommige plaatsen een vruchtbare laag ontstaan, die ten behoeve van de boomteelt wordt gebruikt.

Het landschap is in het algemeen niet erg boeiend. In verband hiermee hebben een aantal gemeenten waaronder Hazerswoude een werkgroep gevormd om een landschapsplan op te stellen.

3. Woonkernen in en bij het blok

In het blok liggen twee woonkernen van betekenis, nl. het dorp Zoeterwoude en de kern Rijndijk. In de nabijheid van het ruilverkavelingsgebied liggen de kernen Hazerswoude en Boskoop. In de gemeente Zoeterwoude - met + 6 000 inwoners - is thans van de mannelijke beroepsbevolking + 15% agrariër en een zeer groot deel forens. Het Ontwerp-Streekplan "Rijnstreek-West" houdt voor + 1980 voor deze gemeente + 7 000 inwoners aan, een zeer beperkte groei dus.

De kern Rijndijk en het dorp Hazerswoude behoren beide tot de gemeente Hazerswoude. Het aantal inwoners neemt de laatste jaren vrij aanzienlijk toe en bedraagt momenteel + 8 500. Deze toeneming komt vooral tot stand door de uitbreiding van de kern Rijndijk. De mannelijke beroepsbevolking van de gemeente Hazerswoude bestaat voor + 27% uit agrariërs

1) Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst; reproductie van het kaartfragment is niet toegestaan.

en voorts overwegend uit forensen. Het dorp Hazerswoude heeft een meer agrarisch karakter en de kern Rijndijk bestaat voor het overgrote deel uit forensen. Hoewel Hazerswoude op geringe afstand ligt van de grote stedelijke concentraties en van daaruit gemakkelijk bereikbaar is, gaat men in het Streekplan "Rijn en Gouwe" 1) uit van een beperkte groei tot $\pm 10\,000$ inwoners in 1980. Forensenvestiging zou er niet gestimuleerd moeten worden, doch eerder moeten worden afgeremd. Ook de groei van de kern Rijndijk zal spoedig tot het verleden behoren, daar verdere uitbreiding langs de landschappelijk kwetsbare oevers van de Oude Rijn niet wenselijk wordt geacht.

De gemeente Boskoop met thans $\pm 11\,000$ inwoners is in hoge mate een agrarische gemeente, $\pm 60\%$ van de mannelijke beroepsbevolking is agrariër. Het is een centrum voor specifieke boomteelt. Als forensenvestigingsplaats heeft het geringe betekenis. Volgens een prognose in het Streekplan zou het in 1980 $\pm 12\,500$ inwoners hebben. Het Streekplan voorziet daarentegen in relatief belangrijke opvangmogelijkheden in de gemeente Alphen aan den Rijn. Deze gemeente met thans $\pm 32\,000$ inwoners zou in 1980 er $\pm 37\,000$ mogen tellen. Voor Alphen is een belangrijke taak gesteld in regionaal verband, de uitbouw is gepland tot aan de westgrens van het blok.

4. Planologische aspecten

In oost-west-richting door het blok is de toekomstige rijksweg No. 11 geprojecteerd en in noord-zuid-richting de toekomstige rijksweg No. 16, die beide volgens het Rijkswegenplan 1968 over 15 jaar gereed moeten zijn. Deze zullen elkaar kruisen (met een "klaverblad") ongeveer op de grens van het blok ten noord-westen van het dorp Hazerswoude. De toekomstige rijksweg No. 11 komt derhalve dwars door de deelgebieden III en I te lopen en door deelgebied I bovendien de toekomstige rijksweg No. 16. Voorts is op de scheiding van de gebieden I en III een weg van secundair belang gepland, parallel lopend aan de toekomstige rijksweg No. 16. Tussen deze secundaire weg en rijksweg No. 16 is een spoorweg geprojecteerd, nl. de Schiphollijn via Zoetermeer naar Den Haag en Rotterdam. Door deelgebied I loopt reeds de spoorlijn van Alphen aan den Rijn naar Leiden. De aanleg van de geplande wegen zal in de toekomst de versnippering van het agrarische gebied sterk vergroten. Voegt men hierbij de ongunstige lengte-breedteverhouding van de kavels, dan wordt door dit alles een moderne rationele agrarische produktie ernstig bemoeilijkt.

5. Grondgebruik

Tussen de grondgebruikers in het blok loopt een scherpe scheiding wat betreft de exploitatie van de grond. Het zijn of veehouders of boomkwekers; in deelgebied III (Zoeterwoude) wonen een 14-tal glastuinders. Van concentratie van boomteelt is sprake in het zuid-oostelijke deel van het blok (deelgebied II). Voor het overige wordt de grond in het blok - en

1) In 1967 door Provinciale Staten van Zuid-Holland vastgesteld.

sterk overwegend - voor graslandexploitatie gebruikt. De grond in deelgebied I is grotendeels niet of minder goed geschikt voor de boomteelt. De voor de boomteelt zeer geschikte goed veraarde veengronden zijn reeds goeddeels daarvoor in gebruik genomen. Door de wetenschappelijke en technische vooruitgang zou de oppervlakte cultuurgrond die voor boomteelt gebruikt kan worden kunnen toenemen. Uitbreiding van het areaal boomteelt op daarvoor geschikte gronden wordt mede mogelijk gemaakt door ontsluitingsplannen in het kader van de ruilverkaveling Zwammerdam en op initiatief van de gemeente Hazerswoude, terwijl gemeente en bedrijfsleven samen voor het oude Boskoopse centrum een ontsluitingsplan hebben opgesteld (grenzend aan dat van Hazerswoude).

Van het kleine aantal glastuinders in deelgebied III woont de helft verspreid om het dorp Zoeterwoude heen en de andere 7 aan de uiterste grens van het blok aan het Oosteinde op grondgebied van de gemeente Leidschendam. Laatstgenoemde kleine kern is een "uitloper" van het glascomplex van beperkte omvang in Stompwijk.

HOOFDSTUK II

VEEHOUDERS EN VEEHOUDERIJ 1)

A. Agrarisch-structurele aspecten

1. Situatie in 1968

Van de 154 veebedrijven (A- en B-groepen) waarvan de bedrijfsgebouwen in het blok zijn gelegen is 46% kleiner dan 15 ha, 29% 15 tot 20 ha en 25% minstens 20 ha. Vergelijking met gegevens over het landbouwgebied Rijnland 2) doet vermoeden dat de bedrijfsgroottestructuur in het blok afwijkt van die in overig Rijnland. In het blok heeft nl. van de veehouders met minstens 10 ha 31% 10 tot 15 ha in gebruik, 37% 15 tot 20 ha en 32% 20 ha en meer, terwijl voor geheel Rijnland in 1965 deze groepen resp. 28, 34 en 38% uitmaakten. Deze in vergelijking minder gunstige bedrijfsgroottestructuur van de veebedrijven in het blok als geheel wordt veroorzaakt door de situatie in de deelgebieden II en III. In het middengebied (gebied I) nl. is de bedrijfsgroottestructuur veel gunstiger, daar is maar 16% van de veebedrijven kleiner dan 15 ha, 38% 15 tot 20 ha en 46% minstens 20 ha. In het totaal wonen er 208 grondgebruikers in het blok, naast de tot de A- en B-groepen behorenden zijn er nl. nog 20 geregistreerden in de C-groep, 20 in de S-groep en 14 in de D-groep. Behoudens enkele uitzonderingen betreft het qua oppervlakte kleine bedrijfjes.

Voorts gebruiken nog grasland in de deelgebieden I en II een aantal (39) veehouders (A- en B-groepen) en een aantal (16) overige grondgebruikers die elders wonen. Elders wonend en grond in deelgebied III gebruikend zijn 22 veehouders (A- en B-groepen) en 13 overige grondgebruikers. Voor de meeste "uitwonende" veehouders (A + B) is het grondgebruik in het blok een beperkt deel van hun totale grondgebruik. De meeste niet tot de A- en B-groepen behorende uitwonende gebruikers van grond in het blok hebben praktisch niet anders dan grond in het blok in gebruik.

-
- 1) Voor bedrijfseconomische aspecten zie publikatie "Weidebedrijven in de Randstad" (Enige sociaal-economische en bedrijfseconomische aspecten van de landbouw in de veenweidegebieden in het Westen des Lands); L.E.I., 1969.
 - 2) Overgenomen uit de "Diskussienota Rijnstreek"; drs. A.A.M. Rijnierse en J.W. de Vries. L.E.I., oktober 1968.

Tabel 1. Veehouders met gebruik van grond in het blok

	Veehouders in 1968				
	to- taal	in beroepsgroep 1)			
		A+B	C	D	S
Aantal in het blok wonend:					
< 10 ha	78	32	18	11	17
10 - 15 ha	41	38	-	2	1
15 - 20 ha	48	45	1	1	1
20 - 30 ha	35	34	1	-	-
≥ 30 ha	6	5	-	-	1
in gebied I	74	55	8	8	3
in gebied II	23	23	-	-	-
in gebied III	111	76	12	6	17 2)
Totaal	208	154	20	14	20
met ha	2 698	2 451	83	79	85
Elders wonend met grond in gebied I en II:					
aantal	55	39	13	3	-
met in gebied I en II (ha)	409	335	58	16	-
met totaal (ha)	848	762	61	25	-
Elders wonend met grond in gebied III:					
aantal	35	22	5	5	3 2)
met in gebied III (ha)	159	122	22	12	3
met totaal (ha)	429	377	32	12	8

1) Zie toelichting in bijlage.

2) Waaronder in gebied III ook enkele niet-veehouders.

2. Mutaties in het aantal bedrijven

Het aantal veehouders (A+B) in het blok liep sedert 1963 terug met 22 tot 154. Deze vermindering was overwegend het gevolg van het zich terugtrekken uit de actieve beroepsbevolking. Beroepsverandering bracht in op één na alle gevallen vermindering van het aantal A- en B-bedrijven met zich mee, m.a.w. er waren vrijwel geen gegadigden om deze bedrijven in de A- en B-groepen voort te zetten. Hetzelfde geldt voor bedrijfswisseling (overneming van een ander bedrijf dat in de A- en B-groepen werd voortgezet).

(Tabel 2 zie blz.).

Als gevolg van opheffing van veebedrijven kwam 170 ha vrij; gemiddeld over de laatste 5 jaar is dit nog geen 1,5% per jaar. Hoewel opgeheven veebedrijven (A en B) overwegend kleiner waren dan 10 ha, werden er toch ook enkele opgeheven die groter waren, zelfs groter dan 15 ha. Van de vrijgekomen grond kwam veel minder bij veehouders (A en B) terecht

Tabel 2. Mutaties in de groep veebedrijven (A en B)

		Aantal veebedrijven (A en B) 1)
In 1963		176
w.v. betrokken bij:		
generatiewisseling totaal	29	
w.v. opgeheven of naar C en D		- 13 (12)
beroepsverandering totaal	8	
w.v. opgeheven of naar C en S		- 7 (3)
bedrijfswisseling totaal	4	
w.v. opgeheven		- 3 (3)
Voortgezet totaal		153
Gesticht		+ 1
In 1968		154

1) (. . .) waarvan opgeheven.

dan er in deze groep was vrijgekomen, ongeveer een derde (52 ha) kreeg een niet-agrarische bestemming en een achtste (+ 20 ha in deelgebied II) werd door boomkwekers in gebruik genomen. Slechts één veebedrijf (A en B) werd in de laatste vijf jaar gesticht, overgang vanuit de C-groep kwam in het geheel niet voor. Van de 41 veebedrijven (A en B) in het blok die sedert 1963 betrokken waren bij generatiewisseling, beroepsverandering en bedrijfswisseling werden er 18 overgenomen en voortgezet in de A- en B-groepen, waarvan 5 door een niet-familielid.

In de gebieden II en III traden in de laatste 5 jaar in verhouding tot gebied I wat betreft het aantal veebedrijven (A en B) veel minder mutaties op. Het aantal bedrijven in gebied I (het middengebied) nam gemiddeld per jaar met 4% af. in gebied III met 1,5 - 2% en in gebied II met 1,5%. Het doet dan ook enigszins vreemd aan dat de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in de deelgebieden elkaar niet veel ontloopt. Dit komt doordat in de gebieden II en III in 1963 relatief veel zeer jonge bedrijfshoofden waren.

Tabel 3. Leeftijd van de veehouders (A- en B-groepen)

	to- taal	Aantal veehouders in 1968 in de leeftijdsklasse		
		< 45 jaar	45-54 jaar	≥ 55 jaar
Gebied I	55	20	13	22
Gebied II	23	9	3	11
Gebied III	76	30	22	24
Het blok	154	59	38	57

3. Mutaties in de bedrijfsgroottestructuur

Door de opheffing van relatief veel kleine bedrijven, méér gevallen van bedrijfsvergroting dan van bedrijfsverkleining op de voortgezette bedrijven en het praktisch achterwege blijven van nieuwe vestigingen is de bedrijfsgroottestructuur in de groep veebedrijven (A en B) vrij belangrijk verbeterd.

Dit geldt slechts voor gebied I. Daar is de bedrijfsgroottestructuur, die er toch reeds veel gunstiger was, sterk verbeterd. In gebied II en in gebied III is van verbetering geen sprake.

Tabel 4. Vergelijking bedrijfsgroottestructuur

	Veebedrijven (A en B)							
	gebied I		gebied II		gebied III		het blok	
	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68
Aantal:								
< 10 ha	10	3	8	6	27	23	45	32
10 - 15 ha	13	6	10	11	19	21	42	38
15 - 20 ha	19	21	5	5	27	19	51	45
≥ 20 ha	26	25	2	1	10	13	38	39
totaal	68	55	25	23	83	76	176	154
met opp. (ha)	1 205	1 113	305	283	1 120	1 055	2 630	2 451

4. Mogelijke ontwikkeling in de toekomst

Het percentage oudere veehouders (minstens 50 jaar) is in de laatste 5 jaar toegenomen (was in 1963 48% en in 1968 53%). In gebied III is dit percentage lager dan in de andere deelgebieden.

Tabel 5. Opvolgingssituatie

	Aantal veehouders (A en B)				
	to- taal	< 50 jaar	≥ 50 jaar		
			met op- volger	opvolging onbekend	zonder opvolger
< 15 ha	70	35	18	2	15
15 - 20 ha	45	22	15	2	6
≥ 20 ha	39	15	16	3	5
Totaal	154	72	49	7	26
Gebied I	55	24	22	5	4
Gebied II	23	10	6	2	5
Gebied III	76	38	21	-	17

In de afgelopen 5 jaar verminderde het aantal veebedrijven ten gevolge van generatiewisseling met 13, voor de komende 15 jaar zouden er hierdoor op basis van de opvolgingssituatie op dit moment van de huidige 154 veebedrijven 26 tot 33 kunnen verdwijnen. Een versnelling van de vermindering is wat dit betreft voor het gehele blok dan ook niet te verwachten. Wel is er een groot verschil w.b. het vrijkomen van bedrijven tussen gebied I en de andere deelgebieden. In gebied I is in de afgelopen 5 jaar een vrij aanzienlijke vermindering van het aantal tot stand gekomen en is een voortzetting van een dergelijke vermindering op grond van de opvolgingssituatie niet te verwachten. In de andere deelgebieden is het aantal veebedrijven sedert 1963 betrekkelijk weinig afgenomen en mag een sterkere afnemingsverwachting worden verwacht. Er is grote kans dat het aantal veebedrijven in de komende 10 tot 15 jaar sterker zal afnemen dan met het aantal in gebruik bij oudere bedrijfshoofden zonder opvolger, zoals dat uit tabel 5 is af te lezen. Factoren die deze kans vergroten zijn:

- a. Een aantal veehouderszonen vestigt zich als kweker en het tegengestelde (kwekerszonen die veehouder worden) komt niet voor. Alsnog afvloeien van veehouderszonen die momenteel voorbestemd zijn op te volgen komt eveneens voor.
- b. Beroepsverandering is onder veehouders geen uitzondering meer en het tegengestelde (veehouder worden door C-grondgebruikers) behoort geheel tot het verleden.
- c. Veebedrijven worden praktisch niet meer gesticht; op een enkel veebedrijf waarop nog meer dan één zoon meewerkt is het ook niet de bedoeling later te splitsen.

Anderzijds is ook niet te verwachten dat alle vrijkomende bedrijven zonder meer zullen worden opgeheven, met name niet de grotere pachtbedrijven in gebied I en III. Voor gebied II zou voor verpachters van vrijkomende graslandbedrijven de verkoopwaarde van de grond een stimulans kunnen zijn niet meer te verpachten aan een veehouder.

De grond behorende bij z.g. structureel aflopende bedrijven 1) is voor ongeveer de helft pachtgrond. Van de te verwachten vrijkomende veebedrijven zijn de kleinere praktisch alle geheel of gedeeltelijk eigendom van de gebruikers en de grotere pachtbedrijven.

Tabel 6. Areaal van de structureel aflopende veebedrijven

Gebied	Areaal (ha) in gebruik bij veehouders (A en B)					
	totaal (a)	bij ouderen zonder opvolger				
		totaal	w.v. eigen- dom	w.v.pacht- grond	% in blok	% van kolom a
I	1 113	62	33	29	91	6
II	283	79	19	60	78	28
III	1 055	260	153	107	98	25
Het blok	2 451	401	205	196	96	16

1) Bedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger in eigen familiekring.

Van de te verwachten vrijkomende grond ten gevolge van generatiewisseling ligt het grootste deel in gebied III. In dit deelgebied zowel als in gebied II maakt deze grond een kwart van de totale oppervlakte in gebruik bij veehouders uit. Wanneer ongeveer het vrijkomen van bedrijven wegens het gemis aan een opvolger in eigen familiekring verwacht kan worden, is niet te voorspellen. Deze bedrijven zijn grotendeels in handen van veehouders die nog geen 60 jaar zijn. In het recente verleden echter waren ook enkele opgeheven bedrijven in gebruik bij veehouders die vóór hun 65ste jaar hun beroep beëindigden.

5. Rechtsvorm van grondgebruik

Van de 154 veebedrijven (A en B) in het blok zijn er 68 geheel eigendom van de gebruiker, 44 behuïsd gepacht zonder enige grond in eigendom, 6 behuïsd gepacht met ook eigendomsgrond en 36 eigendom van de gebruiker met ook pachtgrond. De kleinere bedrijven zijn meest eigen bedrijven, vandaar dat in de deelgebieden II en III (waar veel kleine bedrijven voorkomen) een veel groter deel van de grond eigendom van de gebruiker is.

Tabel 7. Eigendom en pacht

	Veebedrijven (A en B) in 1968					
	aantal					
	geheel eigen- dom	eigendom en pacht	geheel pacht	totaal	opp. in ha	% eigen- dom
< 10 ha	14	7	1	22	163	79
10-20 ha	31	17	23	71	1 103	52
≥ 20 ha	23	18	20	61	1 598	54
Totaal	68	42	44	154	2 864	54
Gebied I	16	16	23	55	1 280	44
Gebied II	13	4	6	23	351	59
Gebied III	39	22	15	76	1 233	64

Ook wanneer de bedrijfsoppervlakte in aanmerking wordt genomen is het niet zo dat de eigenaar-gebruikers relatief vaker een opvolger hebben dan de pachters. Bij de veehouders in gebied I is de gepachte grond voor 27% van particulieren uit de streek, voor 42% van particulieren van elders en voor 31% van niet-particulieren. Bij de veehouders in gebied II is deze verhouding resp. 65%, 31%, 3% en bij de veehouders in gebied III resp. 8%, 50% en 42%. In gebied II wordt dus relatief zeer veel gepacht van particulieren uit de streek en zeer weinig van niet-particulieren, terwijl dit in gebied III net andersom is.

6. Externe productieomstandigheden

Ongeveer 23% van de veebedrijven (A en B) in het blok bestaat uit één kavel, 33% uit twee kavels, 26% uit drie kavels en 18% uit vier of meer kavels. 1) In gebied I is de situatie relatief het gunstigst en in gebied III het ongunstigst. In gebied I bestaat nl. 36% van de veebedrijven uit één kavel tegen in de andere deelgebieden ongeveer de helft daarvan. Een belangrijk knelpunt vormen de kavelvorm en de ontsluiting. Deze laatste twee houden nauw verband met elkaar. Het wegenpatroon ontstond door de wijze van ontginning, nl. vanuit de rivieren tot een diepte van meest tussen 1,2 en 1,6 kilometer in het veen. Daarna werd het middengebied vanuit daartoe gegraven vaarten ontgonnen. Zo ontstond de z.g. stroken- of slagenverkaveling. De vorm (smalle en zeer langgerekte kavels) maakt intensieve beweiding minder gemakkelijk. Bovendien moet met de geringe draagkracht van de ondergrond rekening worden gehouden.

7. Bedrijfsgebouwen

De doelmatigheid van de woning schijnt in het algemeen beter te zijn dan van de bedrijfsgebouwen. Het onderhoud van de bedrijfsgebouwen is navenant de doelmatigheid. Op de middelgrote bedrijven zijn de bedrijfsgebouwen relatief het minst doelmatig, hetzelfde geldt voor de gebouwen in gebruik bij oudere bedrijfshoofden zonder opvolger. De situatie op de behuïsd gepachte bedrijven is in het algemeen iets minder doelmatig dan op de bedrijven waar de gebouwen eigendom van de gebruikers zijn.

Tabel 8. Doelmatigheid van de bedrijfsgebouwen

	totaal	Aantal boerderijen naar oordeel over doelmatigheid		
		goed	matig	slecht
< 10 ha 1)	22	5	15	2
10 - 20 ha 1)	71	14	47	10
≥ 20 ha 1)	61	19	41	1
Totaal	154	38	103	13
Behuïsd gepacht	47	11	32	4
Overige	107	27	71	9
Gebied I	55	19	34	2
Gebied II	23	6	16	1
Gebied III	76	13	52	10

1) Bedrijfsgrootte volgens C.D.

1) Hierbij is onder een kavel verstaan een stuk grond van één gebruiker, dat geheel door grond van anderen, door openbare wegen, door waterlopen of door een spoorbaan is omringd.

Wat betreft de doelmatigheid van de bedrijfsgebouwen is de situatie in gebied I relatief het gunstigst en in gebied III het ongunstigst. Wat betreft stalruimte is de situatie in gebied II relatief het minst gunstig. Dit laatste geldt ook voor andere facetten van de bedrijfsvoering zoals aanwezigheid van gierkelder, silo's en erfruimte.

Onvoldoende ruimte voor melkveestalling komt relatief het meest voor op bedrijven met 30 tot 40 koeien. Tasruimte vormt minder een probleem doordat sterk overwegend het hooi in een berg wordt geborgen. Ruimte voor werktuigen is er voldoende op ruim twee derde van de bedrijven. Op verreweg de meeste bedrijven (111 van de 154) ontbreekt een gierkelder. Erfruimte is er op ruim twee derde van de bedrijven voldoende, die echter maar in 29 gevallen verhard is en in 125 gevallen semi-verhard (met grint of puin) of onverhard.

B. Bedrijfsstructurele aspecten

8. Melkveestapel en bedrijfsgrootte

Hoofdzaak voor de veehouders is de melkveehouderij; wel heeft een meerderheid onder hen aanvullende produktie in de veredeling. Doordat enerzijds vooral bedrijven met een kleine melkveestapel uit de groep veebedrijven verdwenen en anderzijds op de voortgezette bedrijven de melkveestapel werd uitgebreid, zijn in de spreiding van het aantal bedrijven naar omvang van de melkveestapel belangrijke wijzigingen tot stand gekomen. Momenteel heeft 19% van de veehouders in het blok een veestapel met minder dan 20 melk- en kalfkoeien en 48% met minstens 30 tegen in 1963 resp. 28% en 37%.

Tabel 9. Omvang van de melkveestapels

Aantal koeien	Aantal veebedrijven (A en B)				
	in 1963	sinds 1963		uit 1963 in 1968	sinds 1963 gesticht
		opge- heven 1)	voort- gezet		
< 15	32	11	21	11	-
15 - 19	17	4	13	18	1
20 - 24	26	2	24	30	-
25 - 29	36	2	34	20	-
30 - 34	28	4	24	30	-
35 - 39	13	-	13	20	-
≥ 40	24	-	24	24	-
Totaal	176	23	153	153	1

1) Of naar de C- en D-groepen overgegaan.

De vergroting van een relatief groot aantal melkveestapels is door

een combinatie van factoren mogelijk geworden, nl. bedrijfsoppervlaktevergroting en intensivering van het graslandgebruik. Het aantal bedrijven dat vergroot is en de daarbij betrokken oppervlakte is hoger, resp. groter dan het aantal bedrijven dat sedert 1963 werd verkleind en de daarbij betrokken oppervlakte. Vooral onder de veehouders met in 1963 minder grond dan 15 ha heeft een relatief groot deel het bedrijf vergroot. Alhoewel verandering van de bedrijfsgrootte relatief meer voorkwam op eigendomsbedrijven waarvan althans de gebouwen eigendom van de gebruiker zijn, kwamen toch ook op een belangrijk aantal behuisd gepachte bedrijven mutaties in de bedrijfsgrootte voor.

Tabel 10. Bedrijfsgrootteveranderingen

Bedrijfs- grootte in 1963	to- taal	Aantal voortgezette bedrijven sedert 1963						
		verkleind met . . . ha			gelijkge- bleven 1)	vergroot met . . . ha		
		≥ 5	5-3	3-1		1-3	3-5	≥ 5
< 10 ha	32	-	1	2	24	2	2	1
10-15 ha	39	-	1	-	28	3	5	2
15-20 ha	46	-	3	6	29	5	2	1
20-25 ha	23	2	1	1	15	1	1	2
≥ 25 ha	13	-	1	1	8	2	1	-
Totaal	153	2	7	10	104	13	11	6

1) Of wijzigingen kleiner dan 1 ha.

9. Veedichtheid en arbeidsbezetting

Uit de spreiding van de melkveedichtheid op de bedrijven blijken zeer grote verschillen. Factoren die hierbij van invloed kunnen zijn, zijn verkavelingstoestand, arbeidsbezetting, stalruimte, opvolgingssituatie, de mate waarin krachtvoer gebruikt wordt e.d. In hoeverre en in welke mate deze factoren tot deze grote spreiding hebben bijgedragen is niet na te gaan. In elk geval is de melkveedichtheid 1) in het blok hoog (181) en gedurende de laatste 5 jaar nog iets toegenomen (was 175). (Tabel 11 zie blz. 17)

Op de voor dit gebied grote veebedrijven (≥ 20 ha) is de melkveedichtheid dooreengenomen méér toegenomen dan op de voor dit gebied qua oppervlakte middelmatige veebedrijven (10 tot 20 ha). Naarmate de bedrijven groter zijn is de melkveedichtheid echter nog altijd belangrijk geringer, mede daardoor is de melkveedichtheid in de gebieden II en III zoveel hoger dan in gebied I. Van een tendens tot extensiveren op de grotere bedrijven - mede door afstoten van vreemde arbeidskrachten - is prak-

1) Aantal melk- en kalfkoeien per 100 ha grasland.

Tabel 11. Melkveedichtheid

	Oppervlakte grasland (ha)		Aantal melk-en kalfkoeien per 100 ha grasland	
	1963	1968	1963	1968
< 10 ha	318	228	192	230
10 - 15 ha	512	479	194	198
15 - 20 ha	872	771	181	184
20 - 25 ha	521	473	166	175
≥ 25 ha	406	500	135	144
Het blok	2 629	2 451	175	181
Gebied I	1 205	1 114	156	163
Gebied II	305	283	186	190
Gebied III	1 109	1 054	191	199
Zuid-Holland	.	.	145	151 x)

x) In 1967.

tisch niets te merken. De schapenhouderij en het houden van rundvee dat niet is bestemd voor de fokkerij is praktisch niet toegenomen.

Het is niet zo dat op de 26 van de 153 voortgezette veebedrijven waarop in de laatste 5 jaar de vaste arbeider is verdwenen, de melkveestapel algemeen niet is uitgebreid. Overigens is een veebedrijf met een vaste arbeider - althans in het blok - snel tot een uitzondering aan het worden. Op een 23-tal van de 154 veebedrijven is nu nog een vaste arbeider. Wanneer we de verschillen zien in de arbeidsbezetting op bedrijven van ongeveer gelijke oppervlakte dan ligt de conclusie voor de hand dat verbetering van de werkomstandigheden in vele gevallen zal kunnen leiden tot een meer rendabele bedrijfsvoering.

Tabel 12. Bedrijfsgrootte, melkveestapel en arbeidsbezetting

	Aantal veebedrijven in 1968 van . . . ha				
	< 15	15/19	20/24	25/29	≥ 30
Aantal koeien:					
< 20	28	2	-	-	-
20 - 24	24	4	2	-	-
25 - 29	8	11	-	1	-
30 - 34	8	16	4	2	-
35 - 39	1	7	7	3	2
≥ 40	1	5	9	6	3
Arbeidsbezetting:					
1 man	47	20	5	5	1
2 man (+ broer)	2	6	1	1	1
2 man (+ zoon)	16	12	6	4	1
2 man (+ arb.)	4	4	4	2	2
3 man	1	3	6	-	-

10. Veredelingsproduktie

Over de veredelingssector kunnen we kort zijn. Hoewel ook in het blok de totale veredelingsproduktie in de laatste 5 jaar iets is toegenomen op eenkleinergeworden aantal veebedrijven, blijft ze in het algemeen van weinig belang. Toegenomen is het aantal fokzeugen dat wordt gehouden, gelijkgebleven het aantal mestvarkens. Enkele veehouders zijn kuikens gaan mesten. Slechts een 17-tal van de 154 veehouders in het blok heeft een omvang aan veredelingsproduktie waarbij van een zekere mate van specialisatie kan worden gesproken. 1) Bovendien betreft dit nog meest middelgrote bedrijven. Op de kleinere bedrijven, voor zover ze voortgezet worden, zoekt men het kennelijk meer in vergroting van de oppervlakte en van de melkveestapel.

11. Kaasmakerij

Naast veredelingsproduktie is een andere mogelijkheid op de veebedrijven tot vergroting van het inkomen het zelfkazen. De laatste jaren is volop in discussie in hoeverre de kaasmakerij perspectief biedt. Vast staat wel dat het met name een mogelijkheid is voor de bedrijven met een grote melkomzet. Ook in het blok - gelegen in Rijnland - is uiteraard de kaasmakerij van betekenis. Onder de bedrijven met een grotere melkveestapel komen zelfkazende bedrijven het meest voor. Van de bedrijven in het blok waarvan bekend is dat er gekaast wordt is op 27% een melkveestapel van 20 tot 30 stuks aanwezig, op 33% van 30 tot 40 stuks en op 40% van minstens 40 stuks. Kaasmaken wordt nog steeds gezien als vrouwenwerk, de gezinsomstandigheden zullen dus vaak bepalen of er kaas gemaakt wordt of niet. Aangenomen mag echter worden dat het aantal "zelfkazers" ook in het blok nog steeds afneemt.

1) Eenheden van ≥ 20 fokzeugen, ≥ 100 mestvarkens, ≥ 20 mestkalveren, $\geq 1\,000$ leghennen of $\geq 4\,000$ slachtkuikens.

HOOFDSTUK III

BOOMKWEKERS EN BOOMKWEKERIJ

A. De boomteelt in Boskoop en omgeving

1. De betekenis van de boomkwekerij voor het blok

Vlak na de laatste Wereldoorlog was het aantal in de gemeente Hazerswoude wonende boomkwekers reeds iets groter dan het aantal in deze gemeente wonende veehouders. 1) Het areaal boomteelt in de gemeente ligt, behoudens enkele verspreide concentraties, aansluitend aan de gemeente Boskoop, nl. in de polder Rietveld. De bodemgesteldheid in grote delen van dit gebied voldoet in hoge mate aan de eisen die de boomteelt daaraan stelt. Hoofdzakelijk door de vaak zeer slechte ontsluiting woont een groot aantal kwekers niet op hun tuin. In andere gevallen is het ten gevolge van het huren van grond in het blok door elders wonenden dat de aantalsontwikkeling van het aantal kwekerijen in het gebied niet gelijk is aan die van het aantal aldaar wonende kwekers.

In de gemeente Hazerswoude is een oude kern van boomteelt, terwijl ook vanuit het Boskoopse centrum de boomteelt zich in gebied II heeft uitgebreid. Los gezien van de vaak kunstmatige gemeentegrenzen heeft de uitbreiding in het boomteeltcentrum Boskoop plaatsgehad op de voor boomteelt geschikte gronden, nl. in noordelijke en oostelijke richting. Het gebrek aan goede veengrond voor uitbreiding van bestaande bedrijven en voor nieuwe vestigingen doet zich nog steeds gelden. In overweging zijn ontsluitingsplannen ten behoeve van de boomteelt voor gronden in de gemeente Hazerswoude (Rietveldpolder) en de aangrenzende Nessesepolder (in de gemeente Boskoop). Deelgebied II omvat uitsluitend en geheel het gebied waarop deze plannen betrekking hebben. Voor de ruilverkaveling is het van groot belang te weten in welke mate bij de inrichting van het blok - en in het bijzonder bij de inrichting van gebied II - met de boomteelt rekening moet worden gehouden. In verband hiermee volgt eerst een algemene beschouwing over de boomteelt in Boskoop e.o. en vervolgens komen enige aspecten aan de orde van de boomteelt in het blok.

2. De ontwikkeling van de boomteelt in Boskoop e.o.

Vergelijking van het aantal vooroorlogse teeltvergunningen 2) met het aantal boomkwekers bij de naoorlogse metellingen doet vermoeden dat het aantal kwekers na de oorlog belangrijk minder was dan ervoor. Een meer betrouwbare vergelijking is over een langere periode niet mogelijk.

1) Volgens de indeling naar hoofdberoep van het C.B.S. in 1947.

2) Geregistreerd bij de Nederlandse Sierteelt-Centrale (nu Produktschap voor Siergewassen).

Wel kunnen we de ontwikkeling in de laatste 10 jaren aan de hand van de metellingen van het C.B.S. volgen. Dan blijkt dat het aantal bedrijven en bedrijfjes met boomteelt nog steeds toeneemt.

Tabel 13. Ontwikkeling aantal bedrijven met boomteelt

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
Boskoop e.o.:						
Boskoop 1)	597	643	626	644	665	671
Hazerswoude	187	193	202	209	219	223
Overige gemeenten	87	86	82	107	112	111
Totaal	871	922	910	960	996	1 005
Nederland	2 667	2 622	2 824	2 905	3 000	3 200

1) Inclusief Alphen i.v.m. grenswijziging.

De ontwikkeling van het aantal bedrijven met boomteelt in de gemeente Boskoop verschilt weinig van die in de omliggende gemeenten. Het is in ieder geval niet zo dat het aantal bedrijven in de omliggende gemeenten sterker toeneemt dan in Boskoop zelf. De toeneming van het aantal bedrijven en bedrijfjes met boomteelt is recentelijk in andere delen van het land sterker dan in het centrum Boskoop.

De beschikbare statistische gegevens laten niet toe de ontwikkeling van het aantal in de boomkwekerij werkzame personen exact te volgen. Voor de gemeente Boskoop is deze nog het dichtst te benaderen en wel met behulp van de telling van de vaste arbeidskrachten (Meitelling) en de geregistreerde vaste jaarcontracten (Agrarisch-Sociale Fondsen).

Tabel 14. Recente ontwikkeling van het aantal in de boomteelt en -handel werkende mannen in de gemeente Boskoop.

		1964	1966	1968
Bedrijfshoofden	+	640	660	720
Meewerkende gezinsleden	+	80	90	100
Vaste arbeiders	+	820	900	1 000
Totaal	+	1 540	1 650	1 820

Uit deze cijfers zijn niet zonder meer conclusies te trekken. Allereerst is het aantal bedrijfshoofden veel hoger dan het aantal bedrijven door de vele mede-bedrijfshoofden. Voor een groot deel zijn dit meewerkende zoons, waardoor de ontwikkeling van het aantal meewerkende zoons niet exact uit de cijfers blijkt. Dit geldt niet minder voor het aantal arbeiders in de boomteelt. Dit wordt vertekend doordat ook werknemers

bij kwekers-handelaren hierin zijn betrokken, van wie een groot aantal maar voor een deel of in het geheel niet bij de eigenlijke teelt is betrokken. Hoewel dus de nodige reserves ten aanzien van de cijfers uit tabel 14 blijven bestaan, kan worden vastgesteld dat van de mannelijke beroepsbevolking werkzaam in Boskoop het aantal dat in de boomteelt werkt recentelijk eerder toe- dan afnam. Momenteel werken zelfs een 80-tal Marokkanen in de boomteelt in Boskoop en omgeving. Van de in de gemeente Boskoop wonende mannelijke beroepsbevolking is momenteel meer dan de helft agrariër, zoals in hoofdstuk I blijkt.

Over de laatste 10 jaar bezien was de uitbreiding van het totale areaal aan boomteelt in Boskoop (inclusief Alphen) iets geringer dan in de gemeente Hazerswoude of in de overige gemeenten rondom Boskoop en in Boskoop en omgeving als geheel belangrijk minder dan elders in het land. Over een kortere, recente periode (sedert 1966) daarentegen is de uitbreiding in Boskoop sterker geweest dan in de omgeving, zelfs sterker dan elders in Nederland. Dit laatste mede als gevolg van een sterke uitbreiding van de boomteelt in de polder Rijnveld, waar in het kader van de ruilverkaveling Zwammerdam omstreeks 1965 een aanzienlijke verbetering in de ontsluiting tot stand kwam.

Tabel 15. Ontwikkeling areaal (ha) aan boomteelt

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
Boskoop e.o.:						
Boskoop 1)	433	453	461	453	476	512
Hazerswoude	141	151	158	158	164	169
Overige gemeenten	45	44	45	55	55	57
Totaal	619	648	664	666	695	738
Nederland	2 770	2 958	3 101	3 276	3 495	3 616

1) Inclusief Alphen i.v.m. grenswijziging.

Bron: Metellingen C.B.S.

Vergelijkt men de ontwikkeling van het aantal arbeiders en de ontwikkeling van het areaal, dan blijkt de arbeidsdichtheid eerder te zijn toegenomen dan afgenomen, in tegenstelling tot de ontwikkeling in vele andere tuinbouwsectoren. In verband hiermee verdient het aanbeveling de ontwikkeling in de gewassengroepen in de beschouwing te betrekken. De boomteelt is namelijk een tuinbouwsector waarbinnen de bedrijven onderling zeer sterk verschillen. In de eerste plaats wordt dit veroorzaakt door de grote onderlinge verschillen in de wijze waarop het produkt wordt afgezet (zuivere kwekersbedrijven en handelsbedrijven). In de tweede plaats heeft dit te maken met de globaal in zeven groepen te onderscheiden gewassen, die in teeltwijze en mechanisatiemogelijkheden sterk verschillen. Deze groepen zijn, in volgorde van oplopende arbeidsintensiteit, vruchtbomen en vruchtbomenonderstammen, laan- en parkbomen, bos- en

haagplantsoen, rozenonderstammen, rozen, sierconiferen en sierheesters, vaste planten.

Tabel 16. Ontwikkeling gewassengroepen in de boomteelt

Areaal boomteelt in ha	Boskoop 1)			Boskoop e.o.		
	1960	1964	1968	1960	1964	1968
Laan- en vruchtbomen, bos- en haagplantsoen	7	9	6	14	13	12
Rozen en rozen- onderstammen	41	32	32	97	84	83
Sierconiferen	79	92	108	112	128	141
Sierheesters	277	292	323	371	396	437
Vaste planten	25	22	20	38	35	31
Onder glas	7	5	9	7	6	10
Totaal	436	452	498	639	662	714

1) Inclusief Alphen i.v.m. grenswijziging.
Bron: Augustustellingen C.B.S.

De toeneming van het totale areaal wordt in verhouding overtroffen door de toeneming van het areaal aan de zeer arbeidsintensieve groep sierconiferen en sierheesters (voornamelijk sierheesters). In Boskoop zelf is dit sterker geweest dan in de omliggende gemeenten met boomteelt, in de omliggende gemeenten zijn nog altijd de minder arbeidsintensieve teelten relatief sterker vertegenwoordigd. Deze tendentie naar arbeidsintensievere teelten heeft vanzelfsprekend grote invloed op de ontwikkeling van de bedrijfsgrootte. Een globale vergelijking toont aan dat in Boskoop de gemiddelde areaalgrootte per kwekersbedrijf in de laatste 10 jaar praktisch gelijk is gebleven (in 1958 0,73 ha tegen in 1968 0,76 ha). Factoren die tot deze ontwikkeling hebben meegewerkt zijn de schaarste aan goede gronden voor boomteelt, de minder gunstige afzetmogelijkheden van extensieve teelten (zoals b.v. van rozen en grovere heesters), de voor extensieve teelten sterkere concurrentiepositie van andere centra en het door goede vakmanschap gemakkelijk over kunnen gaan op "moeilijk" te kweken teelten. De grote drijfveer is natuurlijk geweest een zo gunstig mogelijke rentabiliteit te houden. Uit L.E.I.-cijfers 1) blijkt dat op het intensieve bedrijf het netto-overschot van 1961 tot 1966 naar schatting daalde van 17 000 tot 12 000 gulden en op het extensieve bedrijf van 5 000 tot een verlies van 200 gulden. Een uitbreiding van het areaal (en meer dan dat) heeft men in Boskoop de laatste jaren gezocht in de

1) "Ontwikkeling van de rentabiliteit en samenstelling van het ondernemersinkomen in de Boskoopse boomkwekerij sedert 1961";
J.F.B.M. Schupper, L.E.I., 1967.

groepen boomkwekerijgewassen die een sterk individuele verzorging blijven vragen. De "hoogwaardigheid" van het Boskoopse produkt blijkt bijvoorbeeld uit een vergelijking met het qua oppervlakte grootste boomteeltcentrum ter wereld, het centrum Pinneberg in noordwest-Duitsland. De geldopbrengst in Boskoop is meer dan de helft van die in Pinneberg op nauwelijks een vijfde van het areaal aldaar. 1)

3. De toekomstige ontwikkeling in Boskoop e.o.

Het Boskoopse produkt is overwegend een luxe-produkt dat hoofdzakelijk in het buitenland wordt afgezet. Rekening gehouden met een aanhoudende welvaart in West-Europa en weinig handelsbelemmeringen tussen het E.E.G.-blok en andere landen, lijken de perspectieven voor de teelt van de intensieve gewassengroepen - zoals die in en om Boskoop bij uitstek worden gekweekt - zeker gunstig. Toenemend inkomen zal toenemende afzetmogelijkheden meebrengen. Wil men ook in de toekomst de concurrentie aankunnen, dan zal men de hoogwaardigheid en/of anderszins het uitzonderlijke van het produkt moeten blijven opvoeren.

De totale exportwaarde van boomkwekerijgewassen heeft zich sedert 1955 meer dan verdrievoudigd. Sedert het seizoen 1964/1965 heeft het totale aantal uitgevoerde planten zich nauwelijks gewijzigd. Het blijkt echter 2) dat het aantal geëxporteerde "grove" gewassen is gedaald met 10%, terwijl het aantal uitgevoerde "fijne" gewassen is toegenomen met 24%. De stijging van de uitvoer van de "fijne" gewassen wijst erop dat deze produkten in het buitenland steeds meer worden gevraagd. Het buitenland ondervindt beperkingen zoals tekort aan vakkundige kwekers, gebrek aan goede grond en het gevraagde sortiment waarschijnlijk in sterkere mate dan waarin deze in en rondom Boskoop voorkomen. De relatief sterke concurrentiepositie van de Nederlandse kwekers bij de export van "fijne" boomkwekerijgewassen heeft nochtans een produktiviteitsverhoging niet in de weg gestaan en mag dat ook voor de toekomst niet doen. Door de overwegend ambachtelijke werkwijze in de Boskoopse boomkwekerij kunnen loonsverhogingen en verdere kostenverhogingen slechts ten dele door een produktiviteitsverhoging worden opgevangen. Het gevolg is een dalende rentabiliteit in de laatste jaren. Om een lonende produktie te kunnen handhaven moeten dus de gestegen loonkosten voor een belangrijk deel door prijsverhogingen worden gedekt. Het gevaar dat bij prijsverhogingen van de voor export bestemde gewassen de buitenlandse markt voor Nederland verloren zal gaan is waarschijnlijk minder groot dan veelal wordt verwacht. Vakmanschap beperkt de produktie van de "fijne" gewassen, dit geldt zowel voor het binnenland als voor het buitenland. Vakmanschap is gemakkelijker in een bestaand boomteeltcentrum aan te leren, vooral in Boskoop en omgeving, waar reeds vanouds veel liefhebberij is

-
- 1) "De Boskoopse Boomkwekerij"; J.F.B.M. Schupper, "Boer en Tuinder", 14 december 1967.
 - 2) "Ontwikkeling van de export en van de teelt van boomkwekerijgewassen"; J.F.B.M. Schupper, Jaarverslag 1968 van het Proefstation voor de boomkwekerij te Boskoop (nog niet gepubliceerd).

om in het vak te gaan werken. Overproduktie is niet snel te verwachten. Desondanks zal door onderzoek en voorlichting alle aandacht gericht moeten zijn op een verbetering van werkmethoden en dergelijke om tot een zo laag mogelijk kostenniveau te komen. 1) Wanneer men daarin - mede door verbetering van de externe produktieomstandigheden middels ruilverkaveling - slaagt, is weliswaar geen snelle opvoering van de produktie aan de "fijnere" (luke) gewassen te verwachten, maar is een verdere uitbreiding van het areaal aan boomteelt zeker mogelijk.

B. De boomteelt in het blok

4. Bij het blok betrokken boomkwekers

Het aantal in het blok wonende boomkwekers is kleiner dan het aantal grond in het blok gebruikende elders wonende boomkwekers. Het aantal dat de boomkwekerij als nevenberoep uitoefent is in verhouding zeer klein.

Tabel 17. Kwekers op grond in het blok

	totaal	Aantal kwekers in 1968 in de beroepsgroep 1)		
		A en B 2)	C	D
In het blok wonend:				
< 1/2 ha	23	14	8	1
1/2 - 3/4 ha	21	21	-	-
3/4 - 1 ha	17	17 (1)	-	-
1 - 3 ha	21	20 (5)	-	1
≥ 3 ha	4	4 (2)	-	-
in gebied I	15	12	2	1
in gebied II	71	64 (8)	6	1
totaal	86	76 (8)	8	2
met gebruik (ha)	83	81 (21)	1	1
Elders wonend:				
aantal	98	96	2	-
met gebruik in blok (ha)	89	88	1	-
met totaal gebruik (ha)	105	104	1	-

1) Zie toelichting in bijlage.

2) (. . .) Van wie handelskweker.

Bron: C.D.-bedrijfsregistratie en L.E.I.

De meeste "uitwonende" kwekers wonen in de gemeente Hazerswoude (78), 15 in Boskoop en 3 elders. Een ander verschil met de "uitwonende" veehouders is dat bij laatstgenoemden hun grond in het blok vaak maar

1) "Structurele ontwikkelingen in de boomteelt"; J.F.B.M. Schupper; artikel in "De Planten-Beurs" van 1 mei 1969.

een deel van hun bedrijf is en bij de "uitwonende" kwekers sterk overwegend het gehele bedrijf vormt.

Van de in het blok wonende kwekers is een 8-tal tevens handelaar, zij hebben relatief grotere bedrijven. Van de bedrijven van kwekers aan land in het blok is de helft kleiner dan driekwart hectare, in deze groep is er in de grootte van de bedrijven tussen de deelgebieden praktisch geen verschil. In verband met de ontwikkeling is vermeldenswaard dat er onder de 8 C-grondgebruikers met boomteelt 6 boomkwekersknecht zijn, van wie 5 jongeren die nog maar kort zijn geregistreerd.

5. De ontwikkeling van het aantal kwekers

In de afgelopen 5 jaar blijkt het aantal kwekers in het blok te zijn toegenomen met 8 tot 76, terwijl in dezelfde periode het aantal veehouders met 22 verminderde tot 154. Wanneer we de gevallen van verhuizing naar en uit het blok (gepaard gaande met het blijven exploiteren van dezelfde grond) buiten beschouwing laten blijkt de toeneming van het aantal kwekers nog sterker te zijn geweest, nl. met 13 tot 81.

Tabel 18. Mutaties in de groep kwekerijen (A en B)

	Aantal kwekerijen (A en B)	
In 1963 met postadres in het blok	68	
Waarvan betrokken bij:		
generatiewisseling totaal	9	
waarvan opgeheven 1)		6 (6)
beroepsverandering totaal	-	
bedrijfswisseling totaal	1	
w.v. opgeheven 1)		1 (1)
Voortgezet totaal		61
Gesticht		20
In 1968		81
W.v. met postadres in het blok		76

1) Of naar C- en D-groepen; () waarvan opgeheven.

Beroepsverandering kwam in het blok onder kwekers sedert 1963 niet voor. Vermindering van het aantal is praktisch louter het gevolg geweest van het zich terugtrekken uit de actieve beroepsbevolking gepaard gaande met opheffing van het bedrijf. Als gevolg daarvan kwam niet meer dan 4 ha in gebruik voor boomteelt vrij. Nieuwe vestigingen daarentegen namen 12 ha in beslag. Overwegend werd daarbij grond van reeds bestaande kwekerijen gepacht, in enkele gevallen werd land van veehouders gekocht.

De jonge kwekers die in de laatste 5 jaar een bedrijf in het blok hebben gesticht en er ook wonen zijn slechts in minderheid zoon van een kweker. Een relatief belangrijk aantal is veehouderszoon of kwekersknecht

geweest. Vergelijken met de kwekerszonen hebben de veehouderszonen en de voormalige kwekersknechten qua oppervlakte kleinere bedrijven. De relatie tussen het aantal vrijkomende bedrijven ten gevolge van generatiewisseling en het aantal dat ten gevolge daarvan werd opgeheven moet direct in verband worden gebracht met het aantal nieuwe vestigingen.

Doordat de pas begonnen kwekers sterk overwegend jongeren zijn, is de leeftijdsopbouw van de huidige groep kwekers aanzienlijk anders dan in 1963. Was toentertijd 57% jonger dan 50 jaar, momenteel is dat 71%. In gebied I, waar de veehouders nog steeds sterk in de meerderheid zijn maar waar het aantal kwekers sedert 1963 verdubbelde, zijn praktisch alle kwekers jonger dan 50 jaar.

Tabel 19. Opvolgingssituatie in 1968

	Aantal kwekers (A- en B-groepen)			
	totaal	< 50 jaar	≥ 50 jaar	
			met opvolger(s)	zonder opvolger
< 1/2 ha	14	9	-	5
1/2 - 3/4 ha	21	17	1	3
3/4 - 1 ha	17	14	3	-
1 - 2 ha	16	11	1	4
≥ 2 ha	8	3	5	-
Totaal	76	54	10	12
Gebied I	12	11	-	1
Gebied II	64	43	10	11

Het relatief grote aantal bedrijven van oudere bedrijfshoofden waarop een opvolger in eigen familiekring ontbreekt moet voor de te verwachten ontwikkeling direct in verband worden gebracht met de nieuwe vestigingen. Jonge kwekers zijn niet zozeer gebonden aan het ouderlijke bedrijf; het zelfstandig een bedrijf gaan exploiteren verloopt veel minder volgens het patroon van de vader-zoon-opvolging. Voor een deel zullen jongere kwekers die reeds voor zich zelf zijn begonnen, in de toekomst het ouderlijke bedrijf of een ander bedrijf overnemen.

6. De ontwikkeling op de bedrijven

De grond is praktisch uitsluitend in gebruik voor boomteelt; andere tuinbouwteelten komen op de bedrijven van boomkwekers praktisch niet voor. In de ontwikkeling van de bedrijfsgrootte (gemeten in de oppervlakte aan boomteelt) zijn de laatste 5 jaar geen belangrijke wijzigingen opgetreden. Van een ontwikkeling naar een groter areaal boomteelt op de bedrijven is weinig te merken. (Tabel 20 zie blz. 27.)

Toch lijkt in dit verband de door de Cultuurtechnische Dienst in 1961 voor het ruilverkavelingsgebied Zwammerdam aangehouden gewenste minimumbedrijfsgrootte van 1/2 ha beteelbare oppervlakte te weinig

Tabel 20. Ontwikkeling in de bedrijfsgroottestructuur

Areaal in aren boomteelt	Aantal kwekerijen						
	in '63	sinds '63		uit '63 in '68	sinds '63 ge- sticht	in 1968 w.v. met handel	
		opge- heven	voort- gezet in blok 1)				
< 26	-	-	-	-	3	3	-
26 - 50	13	3	9	8	6	14	-
51 - 100	35	2	29	30	11	41	1
101 - 200	18	2	16	14	-	14	4
≥ 201	2	-	2	4	-	4	3
Totaal	68	7	56	56	20	76	8

1) Exclusief de 5 bedrijven waarvan het postadres buiten het blok is komen te liggen; zie ook tabel 17.

ruimte te laten voor een mogelijke ontwikkeling in de toekomst. Men stelt immers momenteel 1) dat per manjaar in de boomteelt meer dan 50 are wordt bewerkt op het arbeidsextensieve bedrijf en 35 are op het arbeidsintensieve bedrijf. Daarenboven moet op zijn minst rekening worden gehouden met de mogelijke fase in de gezinscyclus dat een zoon met vader meewerkt en een aantal bedrijven dus potentieel tweemansbedrijf moet zijn.

Tabel 21. Arbeidsbezetting

		Aan- tal bedr.	Aantal bedr. met arb.bezetting van 1)					Tot. arb.- bez.	Areaal p.man
Kwekers en areaal boomteelt			1	2	3	4	≥5		
Kwekers aan land:									
< 50	'63	13	11	1	1	-	-	16	0,31
are	'68	17	16	1	-	-	-	18	0,35
51 - 100	'63	35	20	11	2	1	1	58	0,45
are	'68	40	18	16	5	1	-	69	0,45
≥ 101	'63	12	1	5	2	4	-	33	0,49
are	'68	11	1	6	4	-	-	25	0,73
totaal	'63	60	32	17	5	5	1	107	0,44
	'68	68	35	23	9	1	-	112	0,49
<hr/>									
Handelskwekers	'63	8	-	2	-	-	6	61	0,31
	'68	8	-	-	-	1	7	70	0,30

1) Ongeacht positie in het bedrijf.

1) Zie blz. 8 van "Beschouwingen over de bedrijfsstructuur en het nettooverschot in de boomteelt te Boskoop"; J.F.B.M. Schupper, L.E.I., oktober 1968.

De toeneming van het aantal vaste arbeidskrachten op de bedrijven van kwekers aan land is relatief iets minder toegenomen dan de toeneming van het aantal bedrijven van kwekers aan land. Voor de bedrijven met handel is dit andersom. Het aantal eenmansbedrijven onder de bedrijven van kwekers aan land is relatief niet toegenomen, het gemiddelde areaal boomteelt per man weinig.

SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING

1. Ruilverkavelingsgebied ruimtelijk bezien

De ruilverkaveling "Rijnstreek-Zuid", die gelegen is in de Randstad Holland, omvat een gebied dat ook in de toekomst in hoofdzaak voor land- en tuinbouw zal worden gebruikt. Dit neemt niet weg dat er in het gebied waarin deze betrekkelijk kleine ruilverkaveling ligt belangrijke niet-agrarische ontwikkelingen plaatshebben. Zo kan b.v. gewezen worden op de huidige woningbouw aan de Rijndijk, die een gevolg is van de bevolkingstoename in het westen en van de voorkeur voor het (goedkoop) "buiten"-wonen in eengezinshuizen. Deze uitbreiding is praktisch voltooid. Wanneer de gedachten die in het streekplan "Rijn en Gouwe" zijn neergelegd verwezenlijkt worden dan zou de bevolkingsgroei in o.m. Zoeterwoude, Hazerswoude en Boskoop beperkt moeten blijven, terwijl de bevolkingsgroei zou moeten worden geconcentreerd in Alphen aan den Rijn. Het ligt voorts o.m. in de bedoeling elkaar kruisende rijkswegen door het blok aan te leggen (Rijksweg No.11 en No. 16). Dit reeds vrij kleine weidegebied dat wordt begrensd door de agglomeratie Leiden in het noord-westen, de Oude Rijn in het noorden, Alphen aan den Rijn in het oosten, het centrum Boskoop in het zuidoosten en de droogmakerijen in het zuiden zal onder meer door de aanleg van deze wegen worden versneden in nog kleinere delen. Gezien de ligging en de omvang van dit gebied lijkt het gewenst met name hier een moderne, rationele veehouderij mogelijk te maken.

De ruilverkaveling heeft betrekking op een slecht ontsloten gebied met een weinig aantrekkelijk landschap. Een aantal gemeenten waaronder Hazerswoude werkt momenteel samen om een landschapsplan op te stellen.

2. Aard en woonplaats van de grondgebruikers

De grond in "Rijnstreek-Zuid" is in gebruik bij drie groepen grondgebruikers, te weten de veehouders, de boomkwekers en de overige geregistreerden. De overige "geregistreerden" wonen ten dele in en ten dele buiten het blok. Voor deze laatste groep geregistreerden zal het in het algemeen niet bezwaarlijk zijn een kavel te krijgen in b.v. het gebied tussen de spoorlijn en Rijksweg No. 11. Het totale grondgebruik van de groep "overige geregistreerden" is beperkt en bedraagt minder dan 10% van de oppervlakte cultuurgrond. De meeste grond in het blok is in gebruik bij veehouders (88%). In het zuidoostelijke deel van het blok maakt het zich uitbreidend areaal boomteelt een belangrijk deel van de totale cultuurgrond uit. Een belangrijk deel van de boomkwekers woont buiten het blok, velen van hen wonen in het dorp Hazerswoude. In deelgebied III woont een 14-tal glastuinders van wie er 7 verspreid om het dorp Zoeterwoude wonen en 7 hun bedrijven bij elkaar hebben liggen als een "uitloper" van het kleine glascomplex in Stompwijk.

3. De ontwikkeling van het aantal veebedrijven in de toekomst

Het aantal veebedrijven in het blok is sedert 1963 met 22 tot 154 verminderd. Het onttrekken van cultuurgrond aan zijn agrarische bestemming en het opheffen van bedrijven via het O.- en S.-fonds speelde hierbij slechts een ondergeschikte rol. De vermindering van het aantal bedrijven vond voornamelijk plaats in deelgebied I. In tegenstelling tot de ontwikkeling in de periode 1963-1968 zal in de naaste toekomst het aantal bedrijven in deelgebied II - waar zowel de veehouderij als de boomteelt van belang is - en in deelgebied III sneller verminderen dan in deelgebied I. In deelgebied II hebben naar verhouding de pachtbedrijven vaker geen opvolger dan de eigendomsbedrijven.

4. Gebiedsverschillen in de veehouderij

De in vergelijking met het gehele landbouwgebied Rijnland minder gunstige bedrijfsgroottestructuur voor het blok als geheel wordt veroorzaakt door de situatie in de deelgebieden II en III. In het middengebied (gebied I) is de bedrijfsgroottestructuur veel gunstiger, daar is maar 16% van de veebedrijven kleiner dan 15 ha tegen in gebied II 74% en in III 58%. Bedrijfsverkleining ten behoeve van de boomteelt is in gebied II geen uitzondering.

Ook in allerlei andere opzichten bestaan er belangrijke verschillen tussen de deelgebieden. De kleinere bedrijven zijn b.v. meest eigen bedrijven, vandaar dat in de gebieden II en III een veel groter deel van de grond eigendom van de gebruiker is. Van de pachtgrond is in gebied II een relatief groot deel eigendom van particulieren uit de streek en een klein deel van niet-particulieren terwijl dit in gebied III net andersom is. Voorts blijkt de situatie in en rondom de bedrijfsgebouwen in gebied I gunstiger te zijn dan in de andere deelgebieden, hoewel er ook in gebied I een aantal bedrijven is waar de situatie ten aanzien van o.m. stalruimte, mestafvoer, erfgrootte, erfverharding (tankmelken) en werktuigenberging niet optimaal is. Hieraan moet worden toegevoegd dat langs de Rietveldse Vaart nog "vaarbedrijven" voorkomen. Gezien vanuit de veehouderij is de "kwaliteit" van de bedrijven in het westelijke deel van het gebied (gebied III) en het zuidoostelijke deel (gebied II) beduidend ongunstiger dan in het middengebied (gebied I).

5. De omvang van de melkveestapel en het aantal melkkoeien per man

Iets minder dan de helft (48%) van de veebedrijven heeft 30 of meer melkkoeien, eenheden dus die ongeveer gelijk aan en groter dan het minimum voor een rationeel gevoerd, modern eenmansbedrijf zijn. Hoewel er inderdaad onder deze bedrijven een aantal eenmansbedrijven voorkomen werken er op de meeste van deze bedrijven twee of meer vaste arbeidskrachten. In het algemeen echter bedraagt op de bedrijven met twee of meer vaste arbeidskrachten het aantal melkkoeien minder dan 20 per man. De dikwijls vrij geringe produktieomvang per man op de bedrijven met een behoorlijke melkveestapel houdt vaak verband met ongunstige werkomstandigheden die de individuele veehouder ten dele wel en ten dele niet zelf kan beïnvloeden.

6. Aanvullende produktietakken

Naast de melkveehouderij spelen de veredelingsproduktie en de kaasmakerij een bescheiden rol. De veredelingsproduktie, voornamelijk in de vorm van varkenshouderij, is wel op vele bedrijven aanwezig maar heeft slechts op een beperkt aantal bedrijven een zodanige omvang dat van een zekere mate van specialisatie kan worden gesproken. Verwacht moet worden dat het aantal bedrijven met veredelingsproduktie verder zal teruglopen en dat op een gering aantal bedrijven deze produktie een zodanige omvang zal bereiken dat een moderne, rationele bedrijfsvoering mogelijk zal zijn. Waarschijnlijk zullen ook in de toekomst enkele bedrijven gevestigd blijven aan de Rijndijk.

In het ruilverkavelingsgebied zijn ook een aantal bedrijven met kaasmakerij. Gezien de afzetperspectieven van boerenkaas zal de kaasproduktie op de bedrijven ook in de toekomst wel van enige betekenis blijven. Of echter de produktie van boerenkaas af of toe zal nemen is echter moeilijk te voorspellen. Dit zal mede afhangen van de vraag in welke mate nieuwe produktietechnieken kunnen worden ingevoerd zoals die bij de dagkaasmethode en in hoeverre men ook in de toekomst het kaas-maken als vrouwenwerk zal beschouwen.

7. De inkomenssituatie op de veebedrijven

In het algemeen kan (volgens de Nota "Agrarische structuur Rijnstreek" 1)) de inkomenssituatie van de veebedrijven in de Rijnstreek in vergelijking met andere weidegebieden in Zuid-Holland als vrij gunstig worden beschouwd. Deze tamelijk redelijke inkomenspositie houdt onder meer verband met de vrij hoge melkveebezetting per ha, met een goede rentabiliteit van de varkenshouderij en met relatief hoge prijzen van boerenkaas.

8. De omvang van het veehouderijgebied in de toekomst en de ontwikkeling van het aantal veebedrijven

De oppervlakte grasland is in de afgelopen jaren afgenomen en verwacht moet worden dat deze vermindering zich ook in de komende jaren zal blijven voordoen. De afnemende van het areaal grasland werd tot dusverre in hoofdzaak veroorzaakt door woningbouw aan de Rijndijk en door uitbreiding van de boomteelt in het zuidoosten. In de komende jaren zal de oppervlakte grasland verder verminderen door een voortgezette uitbreiding van de boomteelt en door de aanleg van wegen. De veehouderij in het zuidoostelijke deelgebied zal daardoor van steeds minder betekenis worden. De veehouderij in de andere deelgebieden zal een deel van het grasland moeten afstaan voor de aanleg van wegen, aansluitingen op wegen en wellicht ten behoeve van het landschapsplan; deze oppervlakte kan globaal worden geschat op ten minste 250 ha. Wanneer wij ervan uitgaan dat het graslandgebruik in het blok van niet-veehouders die buiten het blok wonen ongeveer gelijk zal blijven, dan zou er in het noordelijke deel-

1) Uitgave van de Provinciale Raad voor de bedrijfsontwikkeling in de landbouw voor Zuid-Holland; januari 1969.

gebied plaats zijn voor ongeveer 60 veebedrijven, waaronder een bescheiden aantal tweemansbedrijven.

Het aantal veebedrijven in deze twee deelgebieden bedraagt momenteel 131, in 1963 was dit 151. Het lijkt niet waarschijnlijk dat een snellere vermindering van het aantal bedrijven in de komende jaren zal worden bereikt. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat nog niet te beoordelen valt of en in hoeverre de planologische ontwikkeling in dit gebied de vermindering van het aantal bedrijven zal versnellen (zie punt 3).

9. Eenmans- en tweemansexploitatie van veebedrijven

Het lijkt gewenst om er bij de herinrichting van het gebied rekening mee te houden dat voor de meeste bedrijven de melkveestapel in de eerstkomende jaren slechts werkgelegenheid zal bieden voor één man. Dit neemt niet weg dat er toch op een aantal bedrijven arbeidsmogelijkheden zullen bestaan voor twee (of meer) man doordat de veredelingsproductie en/of kaasproductie extra werkgelegenheid met zich meebrengt. Het verdient voorts aanbeveling om bij bedrijfsverplaatsing de mogelijkheid in te bouwen dat een aantal bedrijven in de wat verdere toekomst de melkveestapel aanzienlijk kan uitbreiden eventueel tot een tweemansexploitatie. Deze mogelijkheid zou moeten worden ingebouwd zowel bij de toedeling van de grond als bij het neerzetten van de nieuwe bedrijfsgebouwen.

10. Een moderne bedrijfsopzet in de veehouderij

Uit de dit jaar verschenen L.E.I.-publikatie "De weidebedrijven in de Randstad" blijkt o.m. dat bij een moderne opzet van de melkveehouderij thans op een éénmansbedrijf een melkveestapel van ± 40 melkkoeien kan worden verzorgd en op een tweemansbedrijf een eenheid van 70 à 80 melkkoeien. Op het tweemansbedrijf, waar de ruwvoederwinning voor een belangrijk deel in eigen hand kan worden gehouden, kan men in het algemeen tot een beter bedrijfsresultaat komen door een betere benutting van de bedrijfsuitrusting en door schaalvoordelen bij de aanwending van de arbeid.

Voor bedrijven met een surplus aan arbeid kan het aantrekkelijk zijn om een neventak b.v. kaasmakerij of varkensmesterij aan te trekken of aan te houden wanneer er geen mogelijkheden zijn b.v. wegens financiële redenen om de melkveestapel uit te breiden. Voor weidebedrijven met een neventak geldt eveneens dat voor een doelmatige rendabele aanwending van de arbeid een eenheid van ten minste 30 à 40 melkkoeien noodzakelijk is. Ook de neventakken moeten echter voldoende groot zijn, bij de verdelingstakken ten minste 0,4 à 0,5 manjaar.

Voor verdere bedrijfseconomische conclusies en beschouwingen zij verwezen naar het bovengenoemde L.E.I.-rapport over de veenweidegebieden in het westen des lands. In genoemde studie is eveneens aandacht geschonken aan enige bedrijfseconomische aspecten van verkaveling en ontsluiting.

11. De ontwikkeling van het areaal boomteelt in de toekomst

In de afgelopen jaren heeft het areaal boomteelt een langzame maar

gestadige uitbreiding te zien gegeven. Gezien de aard van de andere teeltcentra alsmede de ontwikkeling van de mogelijkheden op de buitenlandse en binnenlandse afzetmarkten, lijkt het waarschijnlijk dat de dynamiek in de Boskoopse boomteelt zal leiden tot een langzame verdere uitbreiding van het areaal en in mindere mate van het aantal bedrijven. Voor wat de uitbreiding van het areaal boomteelt betreft kan men uitgaan van de gedachte dat de mogelijkheid aanwezig dient te zijn om in de toekomst, in b.v. de komende twintig jaar, de oppervlakte boomteelt met de helft uit te breiden. Dit betekent dat een uitbreiding van ± 350 ha mogelijk zou moeten zijn ¹⁾, wat zou neerkomen op gemiddeld ± 17 à 18 ha per jaar. Dit is een toeneming die ongeveer gelijk is aan de gemiddelde uitbreiding per jaar in de periode 1964-1968. Een uitbreiding van dergelijke omvang (± 350 ha) behoeft niet persé in deze periode gerealiseerd te worden, maar niettemin moet de mogelijkheid daartoe worden opengelaten.

De voor uitbreiding van de boomteelt geschikte gronden liggen in hoofdzaak ten noorden en oosten van het huidige centrum. Deze gronden zijn momenteel in handen van veehouders en gericht op het gebruik als grasland. De schaarste aan gronden die geschikt zijn voor boomteelt komt o.m. tot uiting in de hoge prijs die boomkwekers voor deze gronden betalen. De uitbreiding van het areaal heeft voornamelijk plaatsgehad in de reeds aangegeven richtingen en in het bijzonder in noordoostelijke richting in het gebied van de ruilverkaveling Zwammerdam. Daardoor nam in de laatste jaren het areaal boomteelt in Boskoop sneller toe dan in de omliggende gemeenten. Ook in de Rietveldse polder werd het areaal boomteelt uitgebreid en dit gebied is thans voor een groot deel in gebruik voor de teelt van boomkwekerijgewassen. Voor de toekomst mag worden verwacht dat de toeneming van de boomteelt in deze polder zich zal voortzetten. Het verdient dan ook aanbeveling om bij de ruilverkaveling zowel ten aanzien van de toedeling als ten aanzien van de inrichting een geleidelijke uitbreiding van het areaal boomteelt in deze polder mogelijk te maken. Het deel van deze polder dat in deelgebied II ligt is ± 300 ha groot, waarvan globaal de helft gebruikt wordt voor boomkwekerij, zodat hier de boomteelt nog kan worden uitgebreid met 100 à 150 ha. Voor de naastliggende polder Nesse is de Heide Mij inmiddels bezig een ontsluitingsplan ten behoeve van de boomteelt op te stellen. De mogelijkheid bestaat dat reeds voor het einde van de ruilverkaveling behoefte bestaat aan uitbreiding van de boomteelt in deze polder.

De boomkwekerij in Boskoop en omgeving dient als één geheel te worden gezien. Dit betekent dat het voor de ontwikkeling van de boomteelt gewenst is dat de betrokken gemeenten komen tot een zo goed mogelijke samenwerking. Naarmate de boomteelt buiten de gemeente Boskoop in omvang toeneemt wordt de noodzaak tot verdere samenwerking van de gemeenten t.b.v. de boomteelt groter.

1) Wat tegen de huidige produktiewaarde (kwekersprijs) berekend een opvoering van de produktiewaarde met $17,5$ à 25 miljoen gulden zou betekenen.

12. De belangstelling voor het boomkwekersvak

Het gelijk blijven of het zelfs nog in geringe mate toenemen van het aantal bedrijven zal niet in eerste instantie gezocht moeten worden in een grote belangstelling van de kwekerszoons voor het boomkwekersvak, maar in het boomkweker worden van veehouderszoons en boomkwekers-knechts. De zoons van boomkwekers die voortgezet onderwijs gevolgd hebben blijken in vele gevallen hun toekomst buiten de boomteelt te zoeken.

Het is een bekend feit dat het centrum Boskoop een vrij besloten gemeenschap vormt. Wellicht is mede daardoor een krachtig centrum ontstaan. Het is echter mogelijk dat in de toekomst een dergelijke beslotenheid remmend gaat werken op een verdere expansie van de boomteelt. Het zou dan ook, zij het in ander verband, aanbeveling kunnen verdienen na te gaan in hoeverre reeds thans van een dergelijke remmende werking gesproken kan worden en in welke mate de Boskoopse gemeenschap groeit naar een grotere openheid. Zo is het onder meer van belang te weten of het afvloeien van boomkwekerszoons niet alleen verband houdt met de zwaarte van het boomkwekersvak, maar ook met een behoefte aan een grotere sociale openheid.

13. Bedrijfstype en bedrijfsgrootte van de boomkwekerijen

De kracht van de Boskoopse boomteelt ligt voor een groot deel in de grote geschiktheid van de grond voor deze teelt en in het vakmanschap van de boomkwekers. De beperkte beschikbaarheid van grond heeft geleid tot een zeer grondintensieve en arbeidsintensieve bedrijfsvoering. Verwacht moet worden dat ook in de toekomst de concurrentie met andere teeltcentra het beste kan worden volgehouden wanneer men zich blijft toeleggen op gewassen die veel vakkennis vereisen, op teelttechnieken die de omloopsnelheid kunnen vergroten en op een verdere verbetering van de werkmethoden en de arbeidsorganisatie. Onderdelen van de teelt die minder vakkennis vereisen zouden dan kunnen worden afgestoten. Gezien de aard van de produktie ligt het daarom voor de hand dat het ambachtelijke bedrijf met weinig grond en met één of enkele arbeidskrachten zich niet alleen zal handhaven, maar de overheersende bedrijfsvorm zal blijven. Hierbij is afgezien van de vraag of zich wijzigingen zullen voltrekken in de organisatie van de afzet. Hoewel dit impliceert dat de arealgrootte per bedrijf in het algemeen beperkt zal blijven kan toch de minimumbedrijfsgrootte van 1/2 ha beteelbare oppervlakte zoals die voor de ruilverkaveling Zwammerdam is aangehouden als tamelijk laag worden gekenschetst. Zo zijn thans verreweg de meeste bedrijven groter dan 50 are en zo zijn op bijna de helft van de bedrijven van de kwekers aan land twee of meer arbeidskrachten werkzaam. Bij een dergelijke geringe bedrijfsoppervlakte ontbreekt de mogelijkheid van het kweken van zeer extensieve gewassen. Men dient er rekening mee te houden dat in een expanderend centrum waar de vakkennis hoog genoteerd staat er altijd een fors aantal bedrijven zal zijn met meer dan één arbeidskracht. Bovendien kan het van belang zijn om indien wenselijk (in beperkte mate) extensieve gewassen te telen. In concreto betekent dit dat men bij de ruil-

verkaveling rekening zou moeten houden met de ontwikkeling van een groter aantal bedrijven met een oppervlakte variërend van 0,75 ha - 1,50 ha beteelbare oppervlakte en met een kleiner aantal bedrijven met een beteelbare oppervlakte van 1,50 ha - 3 ha. Bovendien zouden enkele bedrijven van handelskwekers met een nog groter oppervlakte in dit gebied een plaats moeten kunnen vinden. Voor het deelgebied II betekent dit onder meer dat de aanleg van een weg ten zuiden van de in het sierteeltplan van Hazerswoude geplande ontsluitingsweg in overweging dient te worden genomen (zie ook punt 14).

14. Wonen bij het bedrijf en verkavelingspatroon t.b.v. de boomteelt

Vele boomkwekers wonen niet op hun bedrijf. De ontwikkeling van de Boskoopse boomteelt maakt het wonen op het bedrijf wel wenselijk. Door de verbetering van de ontsluiting van het gebied zal de wens van de kwekers om bij hun bedrijf te wonen sterker worden. Het verdient dan ook aanbeveling om de mogelijkheid tot vestiging van de kwekers bij hun bedrijf open te houden. Daartoe zal men de perceelsgrootte bij ruilverkaveling dienen af te stemmen op het wonen op het bedrijf.

Bij de ruilverkaveling zal men zoveel mogelijk aansluiting dienen te zoeken bij het bestaande verkavelingspatroon. Deze was niet ongunstig voor de boomteelt 1). Dit zal zodanig dienen te gebeuren dat er voldoende "speelruimte" overblijft voor mogelijke aanpassingen in de toekomst. Dit moet met nadruk worden gesteld omdat er vele argumenten zijn te noemen die pleiten voor een aaneengesloten boomteeltgebied (intensievere ontsluiting, aangepaste waterbeheersing, gemakkelijk samenwerken e.d.).

De meest gewenste kavelgrootte lijkt momenteel ± 1 hectare. Het verdient dan ook overweging na te gaan of de tot heden veel aangetroffen afmetingen van kavels van ongeveer 20 bij 500 meter (die dan geheel door sloten zijn omsloten) ten behoeve van een betere arbeidsverdeling niet herverkaveld moeten worden op b.v. 80 bij 125 meter. Dit laatste zou inhouden dat sloten gedempt zouden moeten worden. Mocht deze kavelgrootte en -vorm te kostbaar geacht worden, dan verdient het toch aanbeveling om tussen twee kavels tot slootdemping over te gaan. Daardoor zou namelijk het interne vervoer op bedrijven sterk verbeterd kunnen worden. De nog sterk toenemende eisen op het gebied voor het externe transport zal bijzondere aandacht vergen bij het opstellen van het wegenplan, speciaal wat het "zware" vervoer betreft.

1) "Het Sierteeltcentrum Boskoop"; dissertatie van J. van Wijk, 1941.

Toelichting op de indeling in beroepsgroepen

De bij het Landbouw-Economisch Instituut gebruikelijke indeling in beroepsgroepen onderscheidt:

- A-grondgebruikers: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;
- B-grondgebruikers: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd nog een nevenberoep;
- C-telplichtigen: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf(je) besteed;
- D-telplichtigen: rustende agrariërs en gepensioneerde niet-agrariërs met nog enig grondgebruik en/of anderszins telplichtig;
- S-groep: speciale dan wel afwijkende bedrijven, een restgroep met een uitzonderlijke exploitatie.